

CONSIDERAȚII PRIVIND PATRIMONIUL COMUN AL UMANITĂȚII

Lect. univ. dr. Matei Diaconu

La notion du patrimoine commun de l'humanité a déjà une notoriété qui lui a permis de passer facilement dans le langage juridique. Cet article tend à discuter le concept, afin de faire comprendre certains aspects concernant sa nature, son contenu et ses caractères juridiques. On essaie de faire une analyse des multiples implications du terme "humanité" et de la possibilité qu'un tel sujet de droit puisse avoir une personnalité juridique propre et même un patrimoine.

1. Conceptul de patrimoniu comun al tuturor își are izvoarele în dreptul roman, Gaius clasificând bunurile care nu erau susceptibile de apropiere în *res sacrae* sau *res religiosae*, respectiv în *res universitatum*, *res publicae* ori *res communes*, acestea din urmă aparținând tuturor ființelor omenesti¹. În evul mediu, noțiunea a fost reluată de Thomas d'Aquino, care afirma că, întrucât bunurile comune constituie condiții pentru binele individual, fiecare având dreptul să le folosească în acord cu propriul interes, fiecare persoană este datoare, în consecință, să încerce să le protejeze, având în vedere că este vorba de bunuri ce nu pot fi gestionate și protejate decât de către întreaga comunitate.

În aceeași ordine de idei, Grotius enunță apartenența mărilor la categoria resurselor comune ale omenirii, precum și a tuturor lucrurilor care se pot folosi astfel încât vor putea fi ulterior utilizate și de către alte persoane, indiferent de numărul acestora, fără ca prin folosire substanța lor să se altereze ori să se producă vreun prejudiciu sau vreo lezare a intereselor celorlalți. Este, așadar, vorba de un domeniu care, prin însăși esența sa, trebuie să rămână patrimoniul tuturor pentru totdeauna și care trebuie să urmeze legea imprescriptibilă și destinația universală a naturii, după cum conchide același Grotius.

Această observație își păstrează în totalitate valabilitatea și în zilele noastre. Exploatat în interesul tuturor, patrimoniul comun al umanității trebuie de asemenea protejat în aceeași măsură pentru a putea fi în continuare folosit în interesul tuturor². Însăși noțiunea de „umanitate”, desemnând titularul și beneficiarul respectivelor resurse, implică această necesitate, deoarece ea comportă implicații cu vocație universală atât din punct de vedere spațial, cât și temporal. Astfel, pe de o parte, umanitatea se referă la toate persoanele contemporane, indiferent de locul sau țara de care aparțin, iar pe de altă parte, în ceea ce privește aspectul temporal, reunește prin înțelesul său oamenii de azi și pe cei ce urmează a se naște, întrucât conceptul în sine este extins dincolo de prezent, către generațiile viitoare.

Dacă primul din aceste caractere ilustrează vocația de resursă destinată tuturor a patrimoniului comun al umanității, cel de-al doilea implică faptul că el trebuie protejat, în scopul de a-și păstra utilitatea și pentru cei ce vor urma, ceea ce însumă, mai exact, că protecția resurselor este însuși corolarul necesar al caracterului lor comun.

---

¹ Martine Rêmond-Gouilloud, *Du droit de détruire. Essai sur le droit de l'environnement*, Presses Universitaires de France, Paris, 1989, p. 147

² Martine Rêmond-Gouilloud, op. cit., p. 150

Sacralizând, într-un fel, conceptul de *res communis*, ideea de patrimoniu comun al umanității subliniază îndatoririle, obligațiile ce se impun utilizatorilor unui astfel de patrimoniu. Deoarece umanitatea este o noțiune prea vagă pentru a putea fonda obligații în temeiul ocrotirii unui interes precis, protecția resurselor apare mai degrabă ca o axiomă juridică, a cărei proiecție în perspectivă temporală este dată de conceptul de generații viitoare, de natură să justifice faptul că necesitățile pe termen scurt sunt mai puțin importante decât protecția pe termen lung a resurselor naturale, a căror distrugere ori alterare iremediabilă a substanței trebuie evitate în mod prioritar.

Se poate, deci, constata că unele din preceptele de bază ale dreptului natural rezistă în esență dreptului pozitiv în această materie, alimentând și dând sens câtorva instituții ale sale, iar o eventuală încercare de a le determina cu exactitate natura ori proveniența ar apărea, în opinia noastră, ca o tentativă temerară, însă sortită inevitabil unor rezultate neconcludente sau iluzorii.

2. Noțiunea „patrimoniu comun al umanității”, datorită imaginii pe care o sugerează, a dobândit deja o notorietate de natură să-i permită pătrunderea în limbajul juridic, în ciuda caracterului și sensului său aproximativ³. Desigur că este mult mai important conținutul noțiunii decât termenii ce o alcătuiesc și de aceea poate că este necesară inventarierea sensurilor care ar putea fi legate de acest concept în scopul evidențierii trăsăturilor comune regimurilor acestora, decât analizarea exagerată a exactității terminologiei.

Patrimoniul comun al umanității, expresie regăsită în epoca modernă începând din anii 1967-1970, când se referea la fundul mărilor și oceanelor, a dobândind ulterior sensul de materializare a interesului comun al umanității pentru anumite spații sau resurse și ar implica, deci, faptul că umanitatea dispune de un patrimoniu. În privința conceptului de „umanitate”, chiar dacă nici acesta nu este scutit de ambiguitate, totuși este unanim recunoscut că nu este sinonim cu noțiunea de „comunitate internațională”. Astfel, comunitatea internațională desemnează, într-un sens oarecum eufemistic, un ansamblu de state care înglobează populația planetei. Umanitatea, însă, desemnează totalitatea populației globului, făcând abstracție de repartizarea acesteia în diferite state precum și populația de mâine, generațiile viitoare. Așadar, noțiunea de umanitate desemnează însăși specia umană în perpetuarea sa.

Termenul „patrimoniu” desemnează o noțiune încadrată cu exactitate de dreptul privat: totalitatea drepturilor și obligațiilor evaluabile în bani ale unei persoane⁴ și are o utilitate foarte importantă în multe materii, ca de exemplu în domeniul transmisiunilor succesoriale. Patrimoniul este, așadar, un ansamblu de bunuri oarecum separat de persoana titularului care le poate dobândi, administra, dar oricând le poate și înstrăina. Din acest punct de vedere, transpunând noțiunea de patrimoniu la nivelul umanității, *mutatis mutandis*, considerăm că ea s-ar putea referi la operele de artă, la monumentele care reprezintă mărturia unei civilizații, motiv pentru care interesează umanitatea în integralitatea ei.

Situația este, însă, diferită pentru spațiile naturale, cum ar fi aerul și apa, vitale pentru existența speciei umane înseși, și *a fortiori* pentru biodiversitate, respectiv pentru conservarea și păstrarea identității speciilor vegetale și animale, a căror varietate și

³ Jean Charpentier, *L'humanité: un patrimoine, mais pas de personnalité juridique*, în *Les hommes et l'environnement (Mankind and the environment)*, *En hommage à Alexandre Kiss*, Editions Frison-Roche, Paris, 1998, p. 19

⁴ Ion Dogaru, Sevastian Cercel, *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale*, Editura All Beck, București, 2003, p. 37

perpetuare sunt amenințate grav de poluare și mutații genetice. În acest caz este evident faptul că analogia cu noțiunea clasică de patrimoniu se estompează, sensul acesteia din dreptul privat nemaifiind întru totul aplicabil și păstrând doar valoarea unei imagini, de natură să sugereze un interes a cărui protecție se impune ca vitală.

Totuși, dacă se continuă analiza termenului din perspectivă privatistă, se poate constata faptul că, în dreptul civil, orice patrimoniu presupune o persoană fizică sau juridică (morală) în calitate de titular⁵. În consecință, este indubitabil faptul că personalitatea titularului este o condiție importantă de care depinde eficacitatea protecției patrimoniului, deoarece, în funcție de această personalitate, respectivul titular poate dispune de capacitatea necesară pentru a lua măsurile cele mai potrivite în vederea unei gestionări care să concorde cu propriile interese. Așadar, n-ar fi, oare, necesar ca umanitatea însăși, de vreme ce are astfel de interese fundamentale care necesită protecție, să dobândească o personalitate juridică?

Această problemă se impune ca urmare a analizării eficacității protecției patrimoniului comun al umanității, constatând unele dezavantaje revelate de situația actuală, în care această sarcină revine statelor. Desigur, însă, că rolul statelor este de neînlocuit în rezolvarea problemelor punctuale, bine localizate, ca de exemplu tratarea deșeurilor, deoarece interesele în acest domeniu al protecției mediului coincid cu nevoile populației în materie de salubritate.

De asemenea, ar fi normal ca statele cu frontieră comună să fie capabile să gestioneze de o manieră satisfăcătoare relațiile de vecinătate, prin cooperări bilaterale sau multilaterale în domenii cum ar fi utilizarea bazinelor fluviale internaționale sau lupta contra ploilor acide⁶, dat fiind faptul că de aici ar decurge avantaje reciproce și având în vedere că, de obicei statele vecine dispun de resurse comparabile pentru a transpune în practică măsuri în asfel de domenii ce vizează interese comune.

Această situație se schimbă, însă, în totalitate atunci când ar fi necesar ca statele să-și sacrifice interesele naționale imediate pentru a proteja interesele pe termen lung ale umanității. Desigur că nici unul din statele tropicale exportatoare de lemn, de exemplu, nu ar accepta să înceteze tăierea pădurilor pentru a păstra integritatea „plămânilor verzi” ai umanității, așa cum, de altfel, nici unul din statele de la Golful Persic exportatoare de petrol nu ar accepta să-și reducă producția în scopul atenuării, prin scăderea emisiilor de oxid de carbon, a efectului de seră atât de distrugător pentru tipurile de climă temperată.

Astăzi, dezvoltarea cooperării internaționale se desfășoară într-un cadru universal, de anvergura unor conferințe internaționale de natură să permită înțelegerea deplină și aprofundarea importanței fenomenelor aduse în discuție. Aceste conferințe adoptă, însă, declarații de principiu fără valoare obligatorie, care doar indică statelor participante calea de urmat pe mai departe, iar în cele mai fericite cazuri, permit perfectarea unor convenții multilaterale. Ele nu vor ajunge, însă, niciodată să impună unor state sacrificarea propriilor interese imediate în favoarea intereselor pe termen lung ale umanității, ori să realizeze un transfer masiv de fonduri în scopul despăgubirii acestor state ale căror situații economice ar fi sacrificate pentru un scop global. Un exemplu elocvent în acest sens este cel al Conferinței de la Rio de Janeiro, care s-a rezumat la final, în domeniul pădurilor tropicale, doar la o declarație, nereușindu-se obținerea consimțământului tuturor statelor participante pentru redactarea unui text convențional cu o forță de constrângere mai accentuată. De asemenea, merită amintite dificultățile, ezitățile și amânările repetate din partea statelor semnatare ale Conferinței privind modificările climaterice, până când, în sfârșit, la

---

⁵ Gérard Cornu, *Droit civil*, Ed. Montchrestien, Paris, 1993, pag. 73

⁶ Jean Charpentier, op. cit., p. 19

Conferința de la Kyoto, în decembrie 1997, s-a reușit căderea la un acord privind reducerea emisiilor de dioxid de carbon⁷ pentru intervalul 2000-2005.

3. Cooperarea internațională are, deci, limite clare, care sunt date de exigențele intereselor naționale. Plecând de la această concluzie destul de pesimistă, s-a pus problema aplicării teoriei dedublării funcționale, după care statele ar fi doar depozitari ai unui mediu natural a cărui proprietate le depășește, motiv pentru care ar trebui să acționeze doar pentru administrarea acestui mediu, oarecum ca mandatar ai umanității. Desigur că această aserțiune apare ca interesantă, poate chiar seducătoare din punct de vedere teoretic, dar valoarea sa de utilitate sa practică este îndoielnică. Atunci când interesele naționale ale unui stat sunt în contradicție cu cele ale unei entități superioare din perspectivă logică, fie că este vorba de comunitatea internațională, fie de umanitate, pe care ar trebui să o reprezinte, teoria dedublării funcționale nu va fi niciodată capabilă să-l constrângă la sacrificarea propriilor interese.

Teoria respectivă a avut, oricum, o altă finalitate la momentul enunțării ei, anume de a conferi un titlu juridic acțiunilor unui stat care ar depăși cadrul competențelor sale naționale; este, așadar, vorba, în principal, de o teorie în domeniul competențelor, nu în cel al responsabilității, iar în acest caz se pune problema de a putea constânge un stat să acționeze pentru interesele umanității, nu de a justifica eventualele sale acțiuni care ar ieși din sfera competenței sale naționale.

Prin prisma unor astfel de argumente s-ar putea naște ideea de a recunoaște umanității o personalitate morală: de vreme ce statele, în a căror sarcină este astăzi asigurarea protecției patrimoniului comun al umanității, nu își îndeplinesc corespunzător această obligație, nu s-ar impune, poate, încredințarea respectivei sarcini umanității înseși, alături de recunoașterea ei ca persoană morală⁸? Realizarea efectivă a unei astfel de idei ar depinde de îndeplinirea cumulativă a cel puțin două condiții, a căror satisfacere apare, în acest moment, ca fiind cel puțin nerealistă.

Prima condiție este de natură instituțională, deoarece umanitatea ca persoană morală și-ar putea apăra propriile interese doar prin intermediul unei instituții de natură să o reprezinte. Crearea unei astfel de instituții ar fi foarte dificilă, dat fiind faptul că o simplă reprezentare a tuturor statelor lumii n-ar fi suficientă, întrucât ar rezulta doar o nouă organizație internațională care ia în considerare numai interesele statelor ce o compun și nimic mai mult. Ar trebui, deci, incluse, pe lângă reprezentanții statelor, și persoane care să aibă rolul de reprezentanți ai popoarelor și populațiilor din care fac parte. Aceste persoane ar putea proveni din adunări parlamentare, din organizații non-guvernamentale, din instituții științifice, academice, religioase și așa mai departe, iar modalitatea de desemnare a lor ar fi, desigur, foarte complexă, deoarece ar trebui să se țină cont nu doar de dimensiunea universală a umanității, dar și de dimensiunea ei temporală, prin luarea în considerare a intereselor generațiilor viitoare.

Presupunând, totuși, că o asemenea instituție ar putea fi constituită, într-o atare situație s-ar impune și îndeplinirea unei a doua condiții și anume aceea ca respectiva instituție să dispună de mijloacele necesare pentru apărarea intereselor umanității, pe care ar fi mandatată s-o reprezinte. Dată fiind situația actuală a comunității internaționale, o astfel de organizație reprezentativă pentru umanitate nu s-ar putea crea decât de către state și, în

⁷ Raphaël Romi, *L'Europe et la protection juridique de l'environnement*, Editions Victoires, Paris, 2004, p. 63

⁸ Jean Charpentier, op. cit., p. 20

mod evident, ar fi supusă principiului specialității⁹, ca de altfel orice persoană juridică de drept intern sau internațional. Conform acestui principiu, instituția respectivă nu ar putea dispune decât de puterile conferite de către creatorii săi și nu este greu de bănuț că statele nu vor fi de acord să-i recunoască dreptul de a adopta măsuri care să le poată fi impuse ca obligatorii fără consimțământul lor prealabil. De asemenea, este evident că nici din punct de vedere financiar acestea nu vor fi dispuse să asigure un necesar considerabil de fonduri pentru ca o astfel de organizație să ființeze în mod autonom.

Personalitatea juridică a unei astfel de organizații care, după cum s-a văzut, pare astăzi de natură oarecum utopică, i-ar permite să exprime oficial interesele și dorințele umanității, chiar dacă punerea lor în practică ar depinde în continuare de puterea statelor. S-ar exercita, astfel, o influență destul de puternică de care, oricum, s-ar ține cont într-o oarecare măsură, mai târziu.

O altă soluție ce ar mai putea fi luată în calcul ar consta în crearea unui drept de acțiune în apărarea patrimoniului comun al umanității, în fața instanțelor internaționale¹⁰. Această variantă, este, însă, de natură să ridice alte probleme, cum ar fi identitatea titularilor dreptului la acțiune, deoarece, dacă ar fi rezervat statelor, este ușor de intuit că ele vor ezita să-l exercite, pentru a nu-și atrage antipatii din partea statului reclamat¹¹. Pe de altă parte, dacă dreptul la acțiune ar reveni oricărei persoane private, s-ar pune problema instanței competente, care nu ar putea fi Curtea Internațională de Justiție, din cauză că organul judiciar principal al O.N.U. nu are un statut de natură a-i permite judecarea unor astfel de cauze. Ar fi necesară, așadar, crearea unei jurisdicții noi, dar și acest lucru ar naște dificultăți majore, legate de statutul și competențele unei astfel de instanțe, precum și de organizarea și componența sa.

Desigur că o astfel de concluzie în legătură cu patrimoniul comun al umanității nu poate fi deocamdată considerată ca încurajatoare, dar apreciem că scopul unei astfel de analize nu trebuie să fie întreținerea iluziilor privind eficacitatea unor instituții juridice preconizate sau deja existente, ci indicarea obstacolelor ce ar trebui depășite în scopul realizării unei promovări cât mai eficiente a valorilor cu vocație universală.

---

⁹ Gheorghe Beleiu, *Drept civil. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Ediția a VII-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2001, pag. 86

¹⁰ Raphaël Romi, *op. cit.*, p. 59

¹¹ Jean Charpentier, *op. cit.*, p. 21